

УДК 159.923.2

Solving of sense problems in the life competence of personality

Розв'язування смислових задач у життєвій компетентності особистості

Chepeleva Natalia

The full member of the NAES of Ukraine, Doctor of Psychological Sciences,

Professor, Deputy Director of Research Work

Чепелєва Наталія

Дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
заступник директора з науково-дослідної роботи

E-mail: chepelevan@gmail.com

ORCID iD 0000-0002-2085-4148

G.S. Kostiyk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine 2, Pankivska str.,
Kyiv, 01033

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Паньківська, 2, Київ, 0103

Abstract

The purpose of the article: to show that the personality life competence is determined by the development of the personality ability to pose and solve sense problems that arise in complex, unpredictable life situations.

Life competence is interpreted as a personality property that provides a productive solution of life problems. Those problems arise before a person throughout his life. It requires interpretation, analysis and comprehension of situations in which a person finds himself. First of all, we are talking about critical, traumatic and

unpredictable situations. This leads to an awareness of the situations problematic nature and the transformation of certain problem situations into a problem, first of all, a sense problem. One of the important prerequisites for a person independent formulation of a sense life problem is the creation of a psychological situation, that is, the transfer of the external situation into the internal plan by means of its analysis, interpretation and understanding. The most typical problems that appear before a person, causing the emergence of certain psychological situations, are the problem of the life sense and life perspective, which causes the emergence of an existential situation; a personality problem and, accordingly, a personality psychological situation and a situation of interaction with others, which prompts the emergence of a social situation.

The specified problems appear in the form of external and internal obstacles that complicate the activity, prevent the achievement of the goal, satisfaction of needs, etc. The stages of transformation of a problematic situation into a problem itself are characterized - from a problematization to a solution, even if the solution is not completely effective and requires from a person to continue to analyze the situation and to pose independently new life problems.

Keywords: life competence, life situation, psychological situation, problem, sense problem, life problem, personal development.

Анотація

Мета статті: показати зумовленість життєвої компетентності особистості розвитком в неї здатності до постановки та розв'язання смислових задач, що зароджуються в складних, непередбачуваних життєвих ситуаціях.

Життєва компетентність тлумачиться як властивість особистості, що забезпечує продуктивне розв'язання життєвих задач, які постають перед людиною упродовж її життя. Вона потребує інтерпретації, аналізу та осмислення ситуацій, в яких опиняється людина. Насамперед мова йде про критичні, травмівні та непередбачувані ситуації. Це зумовлює усвідомлення проблемності ситуацій та трансформації визначених проблем в задачі,

насамперед, задачі на смисл.

Однією із вагомих передумов самостійної постановки людиною смислової життєвої задачі є зародження психологічної ситуації, тобто переведення зовнішньої ситуації у внутрішній план шляхом її аналізу, інтерпретації та осмислення.

Найбільш типовими проблеми, які постають перед людиною, спричиняючи виникнення тих чи інших психологічних ситуацій, є проблема сенсу життя і життєвої перспективи, що зумовлює виникнення екзистенційної ситуації; особистісна проблема і відповідно особистісна психологічна ситуація та проблема взаємодії з оточуючими, яка спонукає виникнення соціальної ситуації.

Зазначені проблеми виступають у вигляді зовнішніх і внутрішніх перешкод, які утруднюють діяльність, заважають досягненню мети, задоволенню потреб тощо. Схарактеризовано етапи трансформації проблемної ситуації у власне задачу – від проблематизації до розв'язку, навіть за умови, коли розв'язок не є цілком ефективним і потребує від людини подальшого аналізу ситуації і самостійної постановки нових життєвих задач.

Ключові слова: *життєва компетентність, життєва ситуація, психологічна ситуація, проблема, смислова задача, життєва задача, особистісний розвиток.*

Вступ

Травмівні подій, що сталися останнім часом в Україні, насамперед, пов'язані з повномасштабною війною Росії проти нашої країни, зумовили колективну психотравматизацію суспільства, появу деструктивних емоційних станів, розлади соціальної адаптації, значні виклики ментальному здоров'ю громадян тощо. Більшість українців опинилися у незвичних соціальних та психологічних умовах, що зумовило необхідність розвитку життєвої компетентності особистості як вагомого чинника подолання негативних психоемоційних та соціальних наслідків ситуації, що склалася.

Особистість має бути життєздатною та конкурентоспроможною за умов

підвищеної мобільності та невизначеності, а також суспільних та особистісних ризиків і соціальної напруги. Зокрема, сформовані здатності людини до створення адекватних ментальних моделей світу, система внутрішньої детермінації життєдіяльності, опанування власної поведінки в ситуаціях невизначеності, самостійної постановки власних життєвих завдань як задач на саморозвиток зумовлюють ефективність життєздійснення особистості в сучасних складних умовах та експлікуються в її життєвій компетентності.

Проблема життєвої компетентності людини досить активно досліджується сучасною наукою. Однак зазначимо, що акцент робиться на педагогічних дослідженнях, які розглядають зазначений феномен з огляду на удосконалення навчально-виховного процесу з метою поліпшення підготовки учнів та студентів до майбутнього самостійного життя, акцентуючи увагу на здатності до гнучкого пристосування та мобільності в сучасному інформаційному суспільстві, розвитку здатності до розв'язання різноманітних задач (Нищета В.А., 2011; Помилуйко, 2020; Ящук, 1999; Bernhardsson & Lattke, 2011; Cazal & Dietrich, 2003; Key Competencies for a Successful Life..., 2003; Klein, 1996; Mansfield, 1996).

Окремо розглядаються проблеми життєвої компетентності осіб з особливими потребами (Горностаї, 2002; Пузіков, 2011). Звертається увага на розвиток життєвих компетентностей також з огляду підготовки фахівців у сфері бізнесу (Sliter, 2015; Whiddett & Hollyford, 2002).

Серед педагогічних досліджень найбільш близьким до нашої концепції є підхід І.Г. Єрмакова, який наголошує на необхідності розробки системи розвитку життєвої компетентності, яка, на думку дослідника, складає знання, вміння, життєвий досвід особистості, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального проекту (Єрмаков, 2005, 2016).

У своєму дослідженні ми також спираємося на філософські підходи, які розглядають життєву компетентність особистості в контексті аналізу різних аспектів проблеми людини та її буття в світі, передусім проблеми мистецтва жити (Степаненко, 2006). Особливо звертає на себе увагу підхід Л.В. Сохань, яка вбачає

в життєвій компетентності здатність особистості вирішувати проблеми в усіх сферах життєдіяльності, не зводячи її до знань, навичок та якостей. У структурі життєвої компетентності вона виокремлює такі блоки життєвих здатностей: життєтворчі знання, уміння та навички; життєтворчі здатності; життєвий досвід і життєві досягнення (Сохань, 2003).

Серед психологічних підходів до проблеми життєвої компетентності особистості особливої уваги, на наш погляд, заслуговують дослідження М.А. Холодної, яка розглядає поняття компетентності у взаємозв'язку з процесами мислення та інтелекту. На думку дослідниці, компетентність – це особливий тип організації знань, який забезпечує можливість прийняття ефективних рішень в певній предметній галузі діяльності, наголошуючи на вирішальній ролі метакогнітивних процесів, які забезпечують управління власною інтелектуальною діяльністю і є результатом рефлексивного самоконтролю (Холодная, 2002).

Досить активно включено в наукових психологічний дискурс і ситуаційний підхід, зокрема, активно досліджуються проблеми суб'єктивної інтерпретації ситуацій (Росс & Нісбет, 2000; Кантор, 2001; Чепелєва, 1999), взаємодії людини і ситуації (Webster, 2009; Magnusson, 1981), визначення основних особливостей ситуацій (Argyle, 1981; Бурлачук & Михайлова, 2002), дослідження ситуаційних чинників розуміння та інтерпретації особистого досвіду (Зарецька, 2008).

Ми виходимо з того, що життєва компетентність є вагомою передумовою успішного роз'язання різноманітних життєвих та особистісних задач, які постають перед людиною, особливо у складних, травмівних або критичних ситуаціях. Саме аналіз, інтерпретація та осмислення таких ситуацій спонукають особистість до самостійної постановки та успішного розв'язання задач, насамперед, задач на пошук та віднайдення смислу.

Мета статті: Показати зумовленість життєвої компетентності особистості розвитком в неї здатності до постановки та розв'язання смислових задач, що зароджуються в складних, непередбачуваних життєвих ситуаціях.

Виклад основного матеріалу.

Життєва компетентність тлумачиться нами як властивість особистості, що забезпечує продуктивне розв'язання життєвих задач, які постають перед людиною упродовж її життя. Вона базується на аналізі, інтерпретації та усвідомленні особистого досвіду і є вагомим чинником саморозуміння, саморозвитку та самоздійснення. У свою чергу, розвинена життєва компетентність збагачує особистісний досвід людині, дозволяючи їй не лише успішно долати життєві перешкоди, а й вибудовувати особисті та життєві проекти та створювати відповідні стратегії їх реалізації.

У своєму житті людина стикається з безліччю задач, які групуються залежно від ступеня складності, можливості віднайти ефективне рішення, звернувшись до досвіду розв'язання схожих задач, необхідності задіяти креативні ресурси особистості тощо. Однак найбільш значимими з точки зору розвитку особистості, формування її здатності до самопроектування, самоздійснення, самотворення є задачі на смисл. Саме розв'язання таких задач є вагомим чинником розширення контексту особистості, появі нових смислових новоутворень, надаючи семантичну визначеність певним життєвим подіям, ситуаціям, а також розширюючи уявлення людини про власні особистісні якості та ресурси, показуючи шляхи саморозвитку та самопроектування.

Задачі, які постають перед людиною і спонукають її до певних дій, спрямованих на їх розв'язання, виникають у конкретних життєвих ситуаціях, які розрізняються за цілою низкою ознак. Однак насамперед зупинимося на розумінні нами самого поняття ситуація.

Л.Ф. Бурлачук та Н.Б. Михайлова виділяють п'ять рівнів визначення ситуації:

1. Стимули – певні об'єкти або дії.
2. Епізоди – особливо значимі події, що мають причину та наслідок.
3. Ситуації – фізичні, часові та психологічні параметри, що визначаються зовнішніми умовами. Сприймання та інтерпретація ситуації надає значення стимулам та епізодам.

4. Оточення – узагальнююче поняття, яке характеризує типи ситуацій.

5. Середовище – сукупність фізичних і соціальних змінних зовнішнього світу (Бурлачук & Михайлова, 2000).

Ми визначаємо ситуацію як систему зовнішніх відносно суб'єкта умов, які спонукають та опосередковують його активність (Чепелєва, 1999). Зупинимось детальніше на тому, про які саме зовнішні умови йдеться. Це насамперед усі реальні предмети, люди, дії, які просторово відокремлені від суб'єкта. Зазначимо також, що будь-яка ситуація висуває перед людиною певні вимоги, що зумовлюють характер її дій в певних обставинах. Ці вимоги, особливо коли йдеться про типові життєві ситуації, як правило, закріплені у вигляді норм, правил, приписів, соціальних ролей. Іноді поведінка в таких ситуаціях навіть набуває характер ритуалу. Головна специфіка таких ситуацій полягає в тому, що вони трапляються у житті кожної особи, причому вимоги до сприйняття та дій у таких ситуаціях досить жорсткі і, як правило, засвоюються у процесі соціалізації.

Буденні життєві ситуації, зазвичай, не спонукають людину до роздумів, реагування на них, відповідна поведінка в таких ситуаціях є рутинною, набуваючи іноді характер автоматизму. Крім того, дії людини у таких ситуаціях є досить передбачуваними, і відхід від загальноприйнятих норм, правил, приписів може навіть викликати подив в оточуючих. Життя при цьому не спонукає особистість до аналізу ситуації, вона не стає для неї проблемною.

Основоположні ситуації людського буття зафіксовані у міфах, традиціях, ритуалах, тобто у семіотизованій формі, яка набуває характер метанаративу. Хоча навіть такі досить усталені ситуації, їх сприйняття, характер реагування та поведінки в них варіюються залежно від індивідуального досвіду людини, який об'єктивується в автонаративах.

Однак кожна людина протягом свого життя потрапляє в безліч ситуацій, які не мають жорстко окреслених меж і потребують гнучкого реагування залежно від конкретних життєвих обставин. Це проблемні ситуації (кризові, травмівні, непередбачувані тощо), які не мають однозначного розв'язку, зумовлюють різні

способи їх інтерпретації і, відповідно, реагування на них, інакше кажучи, потребують переведення ситуації в задачу. Навіть у соціальних ситуаціях, що містять закріплені в культурі способи їх тлумачення, трапляється безліч варіацій реальних обставин, аналіз яких вимагає від людини значного напруження всіх її внутрішніх ресурсів.

Справа ускладнюється тим, що люди, реагуючи на ситуацію, здебільшого спираються не на співвідношення реальних обставин, фактів, подій, а на результати свого бачення ситуації, тобто сенс, який вони вкладають у своє сприйняття ситуації, видається їм єдино вірним, таким, що віддзеркалює «об'єктивну» характеристику подій і ситуації загалом. Відбувається це через незбіг індивідуальних досвідів різних людей і, як наслідок, накладання на ситуацію різних інтерпретаційних схем, що сформувалися протягом досвіду життя.

Отже, людині досить складно розібратися в об'єктивних особливостях ситуації. Дуже часто вона бачить у ситуації не фактичний стан речей, а своє уявлення про нього, мов би «накладаючи» на ситуацію власний досвід, свою життєву концепцію, пропускаючи реальні факти через «решето» власних особистісних смислів. Можна припустити, що у деяких обставинах суб'єкт навіть несвідомо підміняє завдання на пошук смислу завданням на приховання смислу. Інакше кажучи, людина спотворює не лише сприймання навколишньої дійсності, несприятливих обставин, намагаючись, наприклад, уникнути травматичних переживань, а й уявлення про себе, свій внутрішній світ. Саме цей механізм лежить в основі феномену психологічного захисту особистості. Можна припустити, що головне значення для людини мають не самі події, які відбуваються з нею, а той смисл, який вона надає зовнішнім обставинам, а також ті ситуативні смислові єдності, котрі виникають на основі наа накладання на ситуацію певних інтерпретаційних схем, які сформувалися в досвіді особистості.

Таким чином, слід розрізняти фактичну життєву ситуацію, тобто явний комплекс оточуючих людину обставин, зовнішніх умов її діяльності, та відображення цієї ситуації в свідомості суб'єкта. В останньому випадку ми

будемо говорити про психологічні ситуацію (Чепелева, 1999), тобто проінтерпретовані, проаналізовані, осмислені життєві обставини, умови, події тощо. Інакше кажучи, ми визначаємо психологічну ситуацію як відображення реальних життєвих обставин у смисловій сфері особистості.

До аналізу, інтерпретації та осмислення життєвої ситуації людину спонукають як зовнішні, так й внутрішні чинники. До останніх належать внутрішні проблеми особистості, які змінюють наш звичний погляд на знайомі зовнішні обставини, тобто ставлення людини до самої життєвої ситуації. Однак проблему може містити й сама ситуація, тобто за певних причин вона із звичної, рутинної перетворюється на проблемну або ж з'являються зовсім нові, непередбачувані обставини, тобто ситуація є проблемною за своєю суттю. Як правило, це ситуація, яка характеризується співвідношенням обставин та умов, що містять протиріччя, тобто вона не має однозначного вирішення.

І зовнішні, і внутрішні проблеми зумовлюють аналіз, інтерпретацію, осмислення ситуації, перетворюючи її на суто психологічну. Хоча можна припустити й випадок, коли ситуація здається особистості настільки складною, або в неї немає відповідних ресурсів до її осмислення, що людина відкидає таку ситуацію, відмовляючись від її рішення. Інакше кажучи, життєва ситуація не стає психологічною, залишаючись не вирішеною проблемою, з якою людина не може (або не хоче) впоратися або перевизначає її таким чином, щоб вона здавалася знайомою, такою, що може бути розв'язана.

Зазначені проблеми, як правило, виступають у вигляді зовнішніх і внутрішніх перешкод, які утруднюють діяльність, досягнення мети, задоволення потреби тощо. У ролі таких перешкод можуть виступати соціальні умови, інші люди з власними мотивами, інтересами, прагненнями, природні катаклізми, відсутність у людини внутрішніх ресурсів для їх подолання. Ці перешкоди зумовлюють появу смислів, неадекватних поточній ситуації, завдяки накладанню на неї власних інтерпретаційних схем, які відображають, скоріше, бажання, прагнення, сенси людини, її соціокультурні зразки, норми, що не збігаються з наявними обставинами.

Можна виділити групи внутрішніх перешкод, що сприяють породженню неадекватних ситуації смислів. До них належать: наявність інших, конфліктних смислів, від яких людина не може відмовитися за будь-яких обставин; відсутність внутрішніх ресурсів, які дозволяють адекватно діяти в ситуації, наприклад, індивідуальні особливості людини, несформованість інтерпретаційної компетентності, брак основних метакогніцій (рефлексії, стратегічності, інтелектуальної ініціації та децентрації); ціннісні орієнтації людини, що не відповідають цінностям, закладеним в ситуації; негативні очікування від ситуації, які можуть призвести до відмови занурення в ситуацію, віднайдення шляхів її вирішення тощо.

До зовнішніх перешкод осмислення ситуації, насамперед належать самі характеристики ситуації: невизначеність, складність, травмівність, критичність, а також те, що Ф. Василюк назвав «ситуацію надможливості» (Василюк, 1984), тобто абсолютний успіх, до якого веде дія в актуальній ситуації, коли повністю реалізується життєвий задум, і виникає завдання пошуку нового смислу.

Розглянемо найбільш типові проблеми, які постають перед особою, спричиняючи виникнення тих чи інших психологічних ситуацій (Чепелева, 1999).

Передусім, майбуть найголовніша проблема, яка раніше чи пізніше постає майже перед кожною людиною, – це проблема сенсу життя та життєвої перспективи. Тобто одна з найголовніших для людини психологічних ситуацій – це екзистенційна проблема осмислення себе, свого місця в житті, головного смислу буття.

Важливими є й особистісні проблеми, з якими доводиться стикатися кожному. Це проблеми самоідентифікації, самореалізації, самоствердження і на найвищому рівні розвитку – самопроекування як себе, так і власного життя. Тобто ще одним важливим видом психологічної ситуації є особистісна ситуація.

І, нарешті, багато проблем постає перед людиною у процесі взаємодії з іншими та з соціумом. Отже третій вид психологічної ситуації – соціальна ситуація.

Звичайно, у реальному житті ці ситуації та проблеми, які в них закладені, можуть бути тісно взаємопов'язані та взаємопереплетені. Складнощі у відносинах з іншими або з соціумом можуть зумовлюватися внутрішніми конфліктами та кризами, які переживає особистість. Несприятливі міжособистісні стосунки можуть поглиблювати міжособистісні та екзистенційні проблеми і т. ін.

Зазначимо також, що кожна з вказаних ситуацій може виявлятися на різному рівні осмислення та усвідомлення. Вони можуть по-різному оцінюватися людиною та справляти різний (позитивний чи негативний) вплив на неї. Це залежить як від характеру та змісту самої психологічної ситуації, так й від психологічних ресурсів людини: чи може вона самостійно проаналізувати та осмислити ситуацію, чи використовує різноманітні механізми психологічного захисту, відходячи від проблем, висуваючи хибні оцінки, інтерпретації тощо.

Таким чином, психологічні ситуації можуть розрізнятися за рівнем усвідомлюваності проблем, що лежать в їхній основі, за ставленням до них людини, наявністю в неї внутрішніх ресурсів, які забезпечують розв'язання складних проблем, а, як підсумок, за тим впливом, який ці ситуації здійснюють на особистісний розвиток суб'єкта.

Однак особистісне зростання великою мірою зумовлене життєвою компетентністю особистості, котра, як вже зазначалося, може бути ефективною за умови розвитку в особистості здатності до розв'язання життєвих задач, які постають перед людиною упродовж її життя. Останні, своєю чергою, спонукаються життєвими ситуаціями, в які занурена особистість. При цьому життєва ситуація не обов'язково трансформується в задачу, тим самим не сприяючи розвитку особистості, а навіть може призводити до блокування особистісного зростання, тобто до особистісної стагнації. Однією із вагомих передумов самостійної постановки людиною життєвої задачі є зародження психологічної ситуації. Саме інтерпретація, аналіз та осмислення життєвої ситуації є першим кроком на шляху до проблематизації ситуації і, як наслідок, зародження процесу хоча б прийняття, а на більш високому рівні розвитку й самостійної постановки задачі.

Розглянемо цей процес докладніше, спираючись на дослідження М.Л. Смульсон стосовно особливостей трансформації проблемної ситуації у власне задачу (Смульсон, 2020).

На думку дослідника, задача від її знаходження (відчуття її наявності, паростку) в діяльності до ймовірного розв'язування проходить такі основні стадії:

- Проблема ситуація, характерними ознаками якої є відчуття дискомфорту, часто неусвідомлене, чогось незвичного, несхожого тощо, розриву, «люфту» в діяльності.

- Проблематизація, для якої характерним є усвідомлення дискомфорту. Якщо ж особистість все ж таки наважується проблематизувати ситуацію, то вона розпочинає процес її інтерпретації, однак, здебільшого, накладаючи на неї вже відомі з минулого досвіду інтерпретаційні схеми. Іншими словами, людина шукає в минулому досвіді знайомі (або типові, відомі із соціуму) ситуації та детерміновані ззовні життєві задачі, які здаються адекватними наявній ситуації.

- Проблема, (ознаки: усвідомлюється проблема в найзагальнішому вигляді, суб'єкту ще не зрозуміло, чи є в нього засоби для її розв'язування). Тут, незважаючи на усвідомлення наявної проблеми, людина може йти двома шляхами – або вона відмовляється від подальшої інтерпретації проблемної ситуації, зводячи її до вже знайомої, рутинної, для розв'язання якої в неї є усталені процедури. Інакше кажучи, ситуація не експлікується як проблемна, завдання на пошук смислу можуть навіть перевизначатися як завдання на його приховання, у ліпшому разі приймаються вже відомі способи постановки життєвих задач, які мають рутинний характер, тобто особистість відмовляється проблематизувати ситуацію, йдучи шляхом найменшого спротиву. Тут можливі два шляхи: вона може зупинитися в аналізі ситуації, шукаючи в індивідуальному або соціокультурному досвіді знайомі (або типові) способи розв'язання проблеми, тлумачачи задачу як зовнішньо детерміновану, або ж перейти до наступного етапу проблематизації ситуації, тобто на задачний етап діяльності, інакше кажучи, до процесу розв'язування задачі.

- Інтелектуальна ініціація. Саме на цьому етапі відбувається самотійна постановка задачі і розпочинається власне процес розв'язування. Проблема усвідомлюється як задача, і особистість, залежно від поточної ситуації та рівня розвитку (адаптаційного або інноваційного), приймає задачу та до визначає її залежно від власних намірів, потреб та наявних ресурсів і переходить до наступного етапу, тобто до пошуку засобів розв'язання задачі.

- Якщо немає засобів, починається їх пошук, який йде паралельно з подальшою постановкою задачі. На цьому ж етапі, на наш погляд, активніше працює інтерпретація та задіюються рефлексивні процеси.

- Задачна ситуація. За наявності засобів або їх віднайдення, а інколи й ще до початку цього процесу, відбувається постановка задачі, поки що в несистемній, або, інакше, в несистематизованій, формі, з'являються контури задуму, стратегії розв'язування. На цьому етапі важливо також усвідомлення наявних ресурсів та усвідомлення шляхів їх використання в процесі розв'язування задачі.

- Задача як система (за Г.О. Баллом) (ознаки – суб'єкт розуміє і може описати не тільки вихідний стан системи, але й потрібний, бажаний, стратегія як тенденція намічена). На цьому етапі багато чого залежить від рівня розвитку, на якому знаходиться особистість. Якщо вона має високо розвинену смислову систему, сформовані інтелектуальні метакогніції і, відповідно, наративну компетентність, тобто знаходиться на інноваційному рівні розвитку, то процес побудови задачної структури є продуктивним. В іншому випадку, тобто на адаптаційному рівні розвитку, особистість здебільшого орієнтується на актуальні ситуаційні умови, не беручи до уваги часову узгодженість власного досвіду, що притаманна інноваційному рівню.

- Задачна структура (відбулася знакова інтерпретація задачі у певній знаковій системі, стратегія як система засобів майже визначена, тобто відбувся вибір засобів, для чого є включається така метакогніція, як стратегічність інтелекту). Зазначимо, що перехід на цей рівень можливий саме за умови

перебування людини на інноваційному рівні розвитку. Тільки в цьому випадку вона здатна адекватно проінтерпретувати, проаналізувати та осмислити ситуацію, обрати необхідні ресурси, за необхідності довізначити задачу згідно із зазначеними умовами. які весь час ставить перед нею життя

- Процес розв'язування, який відбувається, стає очевидним для суб'єкта, інколи й для оточуючих.

- Розв'язок (не завжди). Можливо, навіть за наявності перебування особистості на інноваційному рівні розвитку, проблема виявляється настільки складною та невизначеною, що потребує подальшого аналізу осмислення та постановки нової, більш адекватної задачі.

Таким чином, ми можемо говорити про сформовану життєву компетентність особистості лише за умови проходження нею усіх зазначених вище етапів розв'язування життєвої задачі, навіть за умови, коли розв'язок не є цілком ефективним і потребує від людини подальшого аналізу ситуації і самостійної постановки нових життєвих задач, спираючись на ситуації, що виникають, та проблеми які весь час ставить перед нею життя.

Висновки:

Життєва компетентність особистості потребує розвинутої системи діяльності, спрямованої на аналіз та осмислення життєвої ситуації. Це дозволяє визначити її проблемність, що, в свою чергу, за наявності в особистості відповідних смислових та інтелектуальних ресурсів, зумовлює трансформацію визначеної проблеми в життєву смислову задачу, яка й стає основою для подальшого особистісного розвитку.

Однією із вагомих передумов самостійної постановки людиною смислової життєвої задачі є зародження психологічної ситуації, тобто переведення зовнішньої ситуації у внутрішній план шляхом її аналізу, інтерпретації та осмислення.

Найбільш типовими проблемами, які постають перед людиною, спричиняючи виникнення тих чи інших психологічних ситуацій, є проблема сенсу життя і

життєвої перспективи, що зумовлює виникнення екзистенційної ситуації; особистісна проблема і відповідно особистісна психологічна ситуація та проблема взаємодії з оточуючими, яка спонукає виникнення соціальної ситуації. Особистісне зростання великою мірою зумовлене життєвою компетентністю особистості, котра може бути ефективною лише за умови розвитку в неї здатності до розв'язання смислових задач, які постають перед людиною упродовж її життя. Останні, в свою чергу, спонукаються життєвими ситуаціями, в які занурена особистість. При цьому життєва ситуація не обов'язково трансформується в задачу, тим самим не сприяючи розвитку особистості, а навіть може призводити до блокування особистісного зростання, тобто до особистісної стагнації.

Конфлікт інтересів.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

References

Burlachuk, L.F., & Mykhailova, N.B. (2002) К *psikhologicheskoy teorii situatsii*. [To the psychological theory of the situation]. *Psikhologicheskiiy zhurnal – Psychological Journal*, 1(23), 5–17.

Hornostay, P. (2000). *Zhyttyeva kompetentnist v umovakh obmezhenosti zhyttyevoho svitu* [Life competence in the conditions of the life world limitations]. In *Kroky do kompetentnosti ta intehratsiyi v suspilstvo – Steps to competence and integration into society* (pp. 44–47). Kyiv: Kontext. Retrieved from <http://gorn.kiev.ua/publ14.htm>

Vasilyuk, F.Ye. (1984). *Psikhologiya perezhivaniya* [Psychology of experience]. Moscow: Moscow State University Publ. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/299388830_Psihologia_perezivania_M_Izd-vo_MGU_1984

Yermakov, I.H. (2016). Metod proektiv u konteksti zhyttyevykh rezul'tativ diyalnosti u systemi sotsialnoyi ta zhyttyevoyi praktyky uchniv. Chastyna I [The projects method in the context of life results of activities in the system of students social and life practice Part I]. *Postmetodyka– Postmethodics*, 2, 24–34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2016_2_6

Yermakov, I.H. (ed.). (2005). *Zhyttyeva kompetentnist osobystosti: vid teorii do praktyky: naukovo-metodychnyy posibnyk* [Personality life competence: from theories to practice: a scientific and methodical guide.]. Zaporizhzhya: Tsentrion.

Zaretska, O.O. (2008). *Sytuatyvni chynnyky rozuminnya ta interpretatsiyi osobystoho dosvidu* [Situational factors personal experience understanding and interpretation]. In *Sotsialno-psykholohichni chynnyky rozuminnya ta interpretatsiyi osobystoho dosvidu– Socio-psychological factors personal experience understanding and interpretation* (pp. 92–136). Kyiv: Pedahohichna dumka.

Kantor, N. (2001). *Vospriyatiye situatsiy: prototypy situatsiy situatsii i prototypy «cheloveka-v-situatsii»* [Situation Perception: Situation Prototypes and Person-in-Situation Prototypes]. In *Psikhologiya sotsial'nykh situatsiy– Psychology of Social Situations* (pp. 212–216). St. Petersburg: Piter.

Nyshcheta, V.A. (2011). *Zhyttyeva kompetentnist osobystosti: do pytannya stvorenniya funktsionalnoyi modeli* [Personality life competence: to the question of a functional model creation]. *Shkilnyy svit – School world*, 37, 5–13.

Pomylyuko, V.YU. (2020). *Psykholohiya rozvytku klyuchovykh kompetentnostey u doroslomu vitsi*. [Psychology of key competences development in adulthood]. *Doctoral thesis*. M. P. Drahomanov National Pedagogical University. Kyiv. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39582>

Puzikov, D.O. (2011). *Zhyttyeva kompetentnist osobystosti: ponyattya, struktura, funktsiyi* [Personality life competence: concept, structure, functions]. *Aktualni problemy navchannya ta vykhovannya lyudey z osoblyvymy potrebamy – Actual problems of people with special needs education and upbringing*, 8(10). Retrieved from <https://ap.uu.edu.ua/article/98>

Ross, L., & Nisbett R. (2000). *Chelovek i situatsiya. Uroki sotsial'noy psikhologii* [Person and situation. Lessons of social psychology]. Moscow: Aspect Press. Sokhan, L.V. (Ed.) (2003). *Zhyttyeva kompetentnist osobystosti*. [Personality life competence]. Kyiv: Bohdana.

Smulson M.L. (2020). *Zadachnyy pidkhid do konstruyuvannya osobystisnoho dosvidu* [The problem approach to a personality experience constructing]. *Aktualni*

problemy psykholohiyi – Actual problems of psychology, Vol.II, 12, 41–57. Retrieved from <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v2/i12/5.pdf>

Stepanenko, M.D. (2006). Zhyttyeva kompetentnist osobystosti: kontseptualni zasady ta sotsialni vymiry [Personality life competence: conceptual foundations and social dimensions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv.

Kholodnaya, M.A. (2002). Psikhologiya intellekta. Paradoksy issledovaniya [Psychology of intelligence. Research paradoxes]. St. Petersburg: Piter.

Chepeleva, N. V. (1999). Zhyttyeva sytuatsiya osobystosti [Personality life situation]. In *Osnovy praktychnoyi psykholohiyi – Basics of practical psychology* (pp.112–135). Kyiv: Lybid.

Yashchuk, I.P. (1999). Formuvannya zhyttyevo kompetentnoyi osobystosti [Formation of a vitally competent personality]. Khmelnytskyi: Publishing House Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Institute.

Argyle, M. (1981). The Experimental Study of the Basic Features of Situations. In *Towards a Psychology of Situations: An Interactional Perspective* (pp. 63–83). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publ. – Psychology Press.

Bernhardsson, N., & Lattke, S. (2011). Initial stages towards adult educational professional development in a European perspective – some project examples. In *Strauch u.a. (eds.): Flexible pathways towards professionalization. Senior adult educators in Europe* (pp.21–35). Bielefeld: wbv Media GmbH.

Cazal, D., & Dietrich, A. (2003). Compétences et saviors: quels concepts pour quelles instrumentation. In: *Klarsfeld, A., & Oiry, E. (Eds). Gérer les Compétences: des Instruments aux Processus* (pp. 241–262). Paris: Vuibert.

Klein, A. I. (1996). Validity and Reliability for Competency-based Systems: Reducing litigation Risks. *Compensation and Benefits Review. Vol. 28, 31–37.*

Magnusson, D. (1981). Wanted: A Psychology of Situations. In *Toward a Psychology of Situations: An Interactional Perspective* (pp. 13–21). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publ. — Psychology Press.

Mansfield, R. S. (1996). Building competency Model. *Human Resource Management. Vol. 35, 7–18.* Retrieved from

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (Eds) (2003). Key Competencies for a Successful Life and a Well-Functioning Society. Göttingen : Hogrefe Publishing. Retrieved from <https://psycnet.apa.org/record/2003-88274-000>

Sliter, K. A. (2015). Assessing 21st century skills: competency modelling to the rescue. *Ind. Organ. Psychol.*, 35, 284–289. Retrieved from:

https://www.researchgate.net/publication/281033913_Assessing_21st_Century_Skills_Competency_Modeling_to_the_Rescue Webster, G. (2009). The person–situation interaction is increasingly outpacing the person–situation debate in the scientific literature: A 30-year analysis of publication trends, 1978–2007. *Journal of Research in Personality*, Vol. 43, 278–279. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/240209597_The_personsituation_debate_in_the_scientific_literature_A_30year_analysis_of_publication_trends_1978-2007

The_personsituation_debate_in_the_scientific_literature_A_30year_analysis_of_publication_trends_1978-2007

Whiddett, S., & Hollyford, S. A. (2002). Practical guide to competencies: how to enhance individual and organizational performance. London: Chartered Institute of Personnel and Development.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2023 Chepeleva Natalia Чепелева Наталія

Отримано: 22.03.2023

Відрецензовано: 22.04.2023

Опубліковано: 30.05.2023